

Past2Present4Future Memory Walk videi Pitanja za raspravu i korištenje u nastavi

O projektu

Memory Walk ("Koraci sjećanja") interaktivan je program koji je osmislila Kuća Anne Frank (Anne Frank House) s ciljem uključivanja mladih osoba i drugih društvenih skupina u edukacijsko promišljanje i raspravu o kulturi sjećanja te komemoraciji povijesnih događaja kroz preispitivanje spomenika i spomen područja koje susrećemo u svakodnevnom životu. Pod vodstvom profesionalnih video montažera mladi sudionici projekta uče kako iz vlastite perspektive predstaviti biografiju nekog spomenika i o njoj snimiti kratki video.

Nekoliko novih Memory Walk videa stvoreno je u ljeto 2021. godine u okviru projekta "Past2Present4Future" (P2P4F), projektne inicijative za osnaživanje kulture sjećanja mladih iz zemalja četiriju partnerskih organizacija: Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Njemačke i Srbije. Cilj projekta bio je uključiti mlade iz navedenih zemalja u aktivnosti koje se bave sjećanjem i istraživanjem povijesnih i suvremenih dilema, s posebnim naglaskom na Drugi svjetski rat i dugotrajno nasljeđe koje su nacionalsocijalistička zlodjela ostavila Europi.

Memory Walk Priručnik za nastavnike nudi konkretne nastavne materijale za raspravu o spomenicima i poticanje mladih na propitivanje i zanimanje za sporne povijesne događaje. Priručnik je namijenjen za korištenje u formalnoj i neformalnoj edukaciji mladih osoba od 14 do 18 godina starosti. Sadrži nekoliko aktivnosti koje su prilagođene trajanju nastavnog sata (45 odnosno 90 minuta). Nastavnici mogu birati između uvodnih vježbi (npr. "Što je za tebe spomenik?"), glavnih vježbi (npr. "Biografija spomenika") i domaćih zadaća (npr. "Lokalni spomenici").

Priručnik na hrvatskom jeziku može se pronaći na poveznici:

<https://historijaistorijapovijest.org/wp-content/themes/hip/memory-walk-teachers-manual/MW%20Manual%20HR.pdf>

Ovaj dokument sadrži kratke opise i objašnjenja svakog od pet P2P4F Memory Walk videa, pitanja za raspravu (koja se mogu koristiti i kao teme za debatu u okviru aktivnosti "Debatiranje o spomenicima", str. 20 u priručniku), dodatnu literaturu i ideje za domaću zadaću.

Koncentracijski logor "Crna kuća" Bosna i Hercegovina

Poveznica na MW video: <https://youtu.be/i5XdJbkmTO4>

Što predstavlja ovaj spomenik?

Koncentracijski logor u selu Kruščica kod Viteza, u Bosni i Hercegovini, kolokvijalno poznat kao „Crna kuća“, originalno je sagrađen za vrijeme Kraljevine Austro-Ugarske u svrhu smještaja radnika. "Crna Kuća" po prvi put poprima ulogu logora za vrijeme Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca kada su zatvorenici bili politički disidenti tadašnjeg sustava. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, pod upravom Nezavisne Države Hrvatske (NDH) postaje koncentracijskim logorom u koji ustaške vlasti dovode Židove, Srbe i antifašiste s područja Sarajeva, Pala i doline Lašve. Prema procjenama, kroz logor je prošlo oko pet tisuća ljudi od kojih su dvije do tri tisuće na smrt isprebijani. Logor je bio u funkciji od srpnja do listopada 1941. godine. Preživjeli zarobljenici poslani su u druge logore u NDH, među ostalima i u logor Jasenovac.

Za vrijeme sukoba devedesetih godina 20. stoljeća "Crna kuća" po treći put postaje logorom, ovoga puta namijenjena mučenju i nečovječnim postupanju prema ratnim zarobljenicima. Za počinjene zločine 2019. godine donesene su pravomoćne presude protiv pripadnika vojne policije Armije Bosne i Hercegovine. Povijesni memorijalni kompleks "Crna kuća" sastoji se od barake ("Crne kuće"), spomenika, grobnice i spomen ploče.

Spomenici su podignuti u spomen žrtvama stradalima za vrijeme Drugog svjetskog rata, dok žrtve rata u Bosni i Hercegovini devedesetih godina 20. stoljeća nisu ni na koji način komemorirane.

Koje se dileme ili kontroverze vežu za spomenik?

Crna kuća je zakonom zaštićena kao nacionalno dobro Bosne i Hercegovini, odnosno, za njeno održavanje i brigu o spomenicima zadužena je država. Međutim, zapuštenost spomenika i čestice na kojoj se nalaze jasno pokazuje da država ne vodi brigu o njima. Usto, spomenici koji se nalaze u memorijalnom kompleksu podignuti su u čast žrtvama Drugog svjetskog rata ali ne i za žrtve rata devedesetih godina 20. stoljeća. Postavlja se pitanje zašto je žrtvama jednog režima moguće odati počasti, a drugima kontroverzno?

Koncentracijski logor "Crna kuća"

Bosna i Hercegovina

Prijedlog pitanja za raspravu nakon gledanja videa

---

1. Zna li za ijedan drugi objekt (u Bosni i Hercegovini) koji je korišten kao logor u trima različitim razdobljima?
2. Zašto mislite da je ovo mjesto ponovno postalo poprište zločina 90-ih godina?
3. Zašto mislite da povijesni događaji iz 90-ih nisu komemorirani spomenikom?
4. Treba li više ljudi znati za ove događaje i stradanja?
5. Ponavlja li se povijest? Zašto?
6. Zašto mislite da se o ovome mjestu ne govori ili ne predaje u školama, s obzirom na njegovu mračnu prošlost?

Dodatna literatura i/ili ideje za domaću zadaću

---

1. O logoru:

https://hr.wikipedia.org/wiki/Koncentracijski_logor_u_Kru%C5%A1%C4%8Dici

2. Poglavlje 4.1. "Kruščica kod Travnika" (str. 407) u knjizi „Holokaust u Bosni i Hercegovini“ Elija Taubera:

<http://institut-genocid.unsa.ba/userfiles/file/Holokaust%20u%20BiH.pdf>

3. Članak o stradanjima u "Crnoj kući" tijekom 1990-ih:

<https://onms.nenasilje.org/2019/crna-kuca-vitez/>

4. Odluka kojom se memorijalni kompleks Crna kuća proglašava nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine:

http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3830

Spomen park "Jajinci" Srbija

Poveznica na MW video: <https://youtu.be/HULcBrBKmsE>

Što predstavlja ovaj spomenik?

Spomen park „Jajinci“ nalazi se na području beogradske općine Voždovac. Podignut je na mjestu najvećeg stradanja civilnih žrtava na području okupirane Srbije. Njemačka vojska okupirala je Beograd u travnju 1941. godine. Građane koji su se pobunili protiv okupacije njemačke su vojne sile zatočile u koncentracijske logore Sajmište i Banjica. Od 15. srpnja 1941. njemački 64. policijski bataljon redovito je zatočenike logora Staro sajmište i Banjica odvodio na strijeljanje u Jajinačke šume i na Jajinački brežuljak. Strijeljanja su trajala sve do kraja 1943. godine, kada su njemačke snage počele gubiti rat. Pribojavajući se da će njihova zlodjela biti smatrana ratnim zločinima, zapovjednici Gestapa u Beogradu naredili su da se strijeljane žrtve iskopaju a njihovi leševi spale. Daljnje strijeljanje i paljenje leševa trajalo je do travnja 1944. Procjenjuje se da je u Jajincima ubijeno od 60 000 do 80 000 ljudi. Većina su bili Srbi i Židovi, ali i Romi, partizanski borci, antifašisti i druge okupatorima "nepoželjne" osobe. Strijeljanja su često provodili i vojnici Srpske državne straže, pod naredbom njemačkih okupatorskih vlasti.

Koje se dileme ili kontroverze vežu za spomenik?

Skupština grada Beograda spomen park „Jajinci“ proglasila je nacionalnim dobrom 1986. godine. Originalni spomenik u je u nekoliko navrata vandaliziran fašističkim i politički nabijenim grafitima, ali su natpisi uklonjeni. Usprkos njegovoj veličini i povijesnom značaju, mnogi građani Beograda ne znaju za njega niti znaju što predstavlja. Neki građani Republike Srbije umanjuju ulogu lokalnih kolaboracionista koji su ipak velikim djelom sudjelovali u masovnim strijeljanjima logorskih zatočenika. Početkom 21. stoljeća, uslijed odluke da se pored sjevernog ulaza u spomen park izgradi pravoslavna crkva, nastaje kontroverza. Mnogi smatraju da spomen park, mjesto stradanja ljudi raznih etniciteta i vjeroispovjesti, nije primjereno mjesto za izgradnju religijskih građevina i simbola te da treba ostati mjestom nekleričkog mira i žalosti.

Spomen park "Jajinci" Srbija

Prijedlog pitanja za raspravu nakon gledanja videa

---

1. Zašto mnogi ljudi ne znaju za ovaj spomen park i njegovu povijest?
2. Zašto se ne govori češće o lokalnim kolaboracionistima u Drugom svjetskom ratu?
3. Mislite li da više ljudi treba znati za povijest Drugog svjetskog rata i za stradanja u Srbiji u Drugom svjetskom ratu?
4. Koje su pouke iz Drugog svjetskog rata još uvijek relevantne?

Dodatna literatura i/ili ideje za domaću zadaću

---

1. O spomen parku: https://en.wikipedia.org/wiki/Memorial_Park_Jajinci
2. Članak o holokaustu u Srbiji:
<http://www.open.ac.uk/socialsciences/semlin/en/holocaust-in-serbia.php>
3. Karta s lokacijama logora i mjestima stradanja u Srbiji:
<https://holocaust.rs/en/home/>
4. Članak o arhitekturi parka i spomenika:
<http://fmkjournals.fmk.edu.rs/index.php/AM/article/viewFile/169/pdf>

Spomenik "Nedovršena igra"

Hrvatska

Poveznica na MW video: <https://youtu.be/kc7shwYYOCI>

Što predstavlja ovaj spomenik?

Spomenik "Nedovršena igra" podignut je u Sisku 1965. godine. Skulptura prikazuje sedmero djece u igri i obilježuje dječji logor koji je na području Siska djelovao od kolovoza 1942. do siječnja 1943. godine. Spomenik se nalazi u blizini stare zgrade logora koja je kasnije prenamijenjena u kazalište. Svaki dječji lik na spomeniku nosi ime po osobi iz logora koju je autorica osobno poznavala. Procjenjuje se da je u ovom logoru službenog naziva "Prihvatilište za djecu izbjeglica logor" stradalo od 1 160 do 1 600 srske, romske i židovske djece. Životni uvjeti u dječjem logoru bili su jako loši, što je rezultiralo visokom stopom smrtnosti. Prema navodima preživjelih, neka su djeca ubijena otrovnim mlijekom ili kašom pomiješanom s natrijevim hidroksidom. Drugi izvori navode da su neka djeca usmrćena injekcijama. Tisuće djece preživjeli su zahvaljujući spasilačkim naporima koje je predvodila Diana Budisavljević, humanitarka koja je od listopada 1941. godine uz pomoć suradnika organizirala i pružila pomoć ženama i djeci zatočenima u koncentracijskim logorima Nezavisne Države Hrvatske. Zahvaljujući "akciji Diana Budisavljević" spašeno je oko 10 000 djece.

Koje se dileme ili kontroverze vežu za spomenik?

Ovaj spomenik, njegova povijest i dječje žrtve koje komemorira nisu dobro poznati Siščanima, kako ni povijest Holokausta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nije dobro poznata širem stanovništvu Republike Hrvatske. Žrtve ustaškog režima i Drugog svjetskog rata u hrvatskom su javnom diskursu zasjenjene narativima o recentnijem "Domovinskom ratu" i u obrazovnom sustavu padaju u drugi plan, u korist drugih, lakše "probavljivih" povijesnih razdoblja. Na ovaj se način potiskuje sustavnost sukoba etničkih i vjerskih skupina na Balkanu a kojemu svjedoče narativne i povijesne veze između Drugog svjetskog rata i rata 1990. godina. Spomenici koji obilježavaju žrtve Holokausta i Drugog svjetskog rata, podignuti diljem Hrvatske za vrijeme Socijalističke federativne republike Jugoslavije, u posljednjih su nekoliko desetljeća uništeni ili uklonjeni, a mnogi su zapušteni. Rijetko kad se posjećuju u okviru nastave u hrvatskom obrazovnom sustavu.

Spomenik "Nedovršena igra"

Hrvatska

Prijedlog pitanja za raspravu nakon gledanja videa

---

1. Koliko dobro ili slabo građani Republike Hrvatske poznaju povijest Holokausta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj?
2. Koju ulogu mogu imati spomenici u nastavi povijesti?
3. Je li važno mlade učiti o Holokaustu? Zašto?
4. Mislite li da podučavanje o Holokaustu i ustaškim zlodjelima otežava podučavanje o drugim žrtvama ili povijesnim razdobljima?
5. Je li mladima stalo do povijesti (međunarodne, nacionalne, lokalne)?

Dodatna literatura

---

1. Članak o spomeniku:
<https://express.24sata.hr/top-news/mesar-luburic-pobit-cu-sve-koji-spasavate-djecu-iz-logora -23223>
2. O koncentracijskom logoru u Sisku:
https://en.wikipedia.org/wiki/Sisak_concentration_camp
3. Članak o nedavnoj komemoraciji žrtava koncentracijskog logora u Sisku (2014.):
<https://balkaninsight.com/2014/10/06/ww2-children-s-concentration-camp-commemorated-in -sisak/>
4. Historiografski članak o Diani Budisavljević:
https://www.academia.edu/40924426/Action_Diana_Budisavljevi%C4%87_The_largest_operation_to_rescue_children_in_the_Independent_State_of_Croatia_during_World_War_II

Ideja za domaću zadaću

Spomenik "Nedovršena igra" dječje žrtve komemorira doslovno (prikazuje žrtve kojima odaje počast) i simbolički (scena njihova igranja naglašava njihovu nevinost, tj. tragičnost njihove smrti). Drugi spomenici manje ili više doslovno ili simbolički prikazuju događaje/žrtve koje komemoriraju. Koji su vam draži, doslovni ili simbolički spomenici? Nacrtajte spomenik koji komemorira nešto što vam je drago (može biti bilo što) na doslovan i na simboličan način.

Zaboravljene prisilne radnice distrikta Spandau Njemačka

Poveznica na MW video: <https://youtu.be/x7DvsfJz01o>

Što predstavlja ovaj spomenik?

Tijekom Drugog svjetskog rata, više od tisuću žena i djevojaka iz Jugoslavije, Poljske, Mađarske i Sovjetskog Saveza izrabljivane su u berlinskom distriktu Spandau, koji je danas popularno šoping područje njemačkog glavnog grada. Spomenik iz videa komemorira spomenute žrtve prisilnog rada. Pripadnice navedenih skupina nacistička je antisemitska i rasistička ideologija smatrala inferiornima, zbog čega su prisiljene na rad u nehumanim uvjetima. Mnoge radnice nisu preživjele.

Koje se dileme ili kontroverze vežu za spomenik?

Ovaj Memory Walk video bavi se problemom uspjelosti/učinkovitosti spomenika za prisilne radnice, odnosno pitanjem znaju li stanovnici Berlina za povijesni događaj koji spomenik komemorira. Naime, riječ je o relativno malom spomeniku, zakrivenim ogradom, koji se nalazi na privatnom posjedu. Usto, nameće se pitanje o ulozi koju povijest ima danas u svakodnevnom životu i o poukama koje nas uči.

Prijedlog pitanja za raspravu nakon gledanja videa

---

1. Mislite li da je važno komemorirati žrtve prisilnog rada u distriktu Spandau?
2. Zašto se treba sjećati događaja iz prošlosti?
3. Koje su skupine nacisti prisiljavali na rad?
4. Zašto su nacisti smatrali opravdanim izrabljivati ljude na ovaj način?
5. Postoji li i danas prisilni rad? Koje su to prisiljene skupine?

Dodatna literatura i/ili ideje za domaću zadaću

---

1. O prisilnom radu u Njemačkoj:
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/forced-labor-an-overview>
2. O prisilnom radu u Berlinu i Brandenburg:
<http://www.tempelhofer-unfreiheit.de/en/forced-labor-berlin-brandenburg/>
3. O prisilnom radu u svijetu danas:
<https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/policy-areas/statistics/lang--en/index.htm>
4. Postoji li u tvom gradu neko povijesno mjesto za koje malo tko zna? Istraži o njemu i pripremi kratku prezentaciju za razred.
5. Pomaže li itko današnjim žrtvama prisilnog rada? Pronađi jedan primjer takvog pojedinca ili organizacije.

Neispričana povijest zračne luke Tempelhof Njemačka

Poveznica na MW video: https://youtu.be/nhQuj0_2ExU

Što predstavlja ovaj spomenik?

Zračna luka Tempelhof i pripadajući joj javni park za vrijeme su Drugog svjetskog rata bili tvornica oružja u kojoj su prisilno radili zatočenici iz obližnjih koncentracijskih logora.

Koje se dileme ili kontroverze vežu za spomenik?

Ovaj Memory Walk video bavi se pitanjem znaju li stanovnici Berlina za povijest zračne luke Tempelhof. Postavlja se i pitanje o ulozi koju povijest ima u svakodnevnom životu te o poukama koje nas uči.

Prijedlog pitanja za raspravu nakon gledanja videa

---

1. Zašto je važno prisjećati se događaja iz prošlosti?
2. Koje su skupine nacisti prisiljavali na rad?
3. Zašto su nacisti smatrali opravdanim izrabljivati ljude na ovaj način?
4. Postoji li i danas prisilni rad? Koje su to prisiljene skupine?

Dodatna literatura i/ili ideje za domaću zadaću

---

1. O prisilnom radu u Nacističkoj Njemačkoj:
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/forced-labor-an-overview>
2. O prisilnom radu u tvornici (današnjoj zračnoj luci Tempelhof):
<https://www.thf-berlin.de/en/location-information/history-of-location/national-socialism/forced-labourers/>
3. O prisilnom radu danas:
<https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/policy-areas/statistics/lang--en/index.htm>
4. Postoji li u tvom gradu neko povijesno mjesto za koje malo tko zna? Istraži o njemu i pripremi kratku prezentaciju za razred.
5. Pomaže li itko današnjim žrtvama prisilnog rada? Pronađi jedan primjer takvog pojedinca ili organizacije.